

Fig. 1. Ishøj. Ydre, set fra Nordøst.

ISHØJ KIRKE

SMØRUM HERRED

Kirken, som er Stiftslandsbykirke, ejedes efter Reformationen af Kongen¹. Dens Ejendomsforhold falder iøvrigt sammen med Torslundes (S. 513), til hvilken den er *Anneks*.

Efter et *Sagn* skulde Kirken have været bygget paa Kirkegaardsbakken ved Trane-kilde, men da Troidene rev Murene ned om Natten, blev Kirken flyttet til sit nuværende Sted².

Kirken ligger paa en svag Højning i den nordvestlige Udkant af den meget langstrakte By. Kirkegaarden hegnes af en sengotisk, nu hvidtet Mur af Munkesten i Munkeskifte, der i Øst staar paa en flere Skifter høj Syld af raa, kløvede Kampesten. I Øst er der en oprindelig, fladbuet og falset Fodgængerportal med tre glatte Kamtakker. I Syd, hvor Muren er fornyet paa et kort Stræk i Tilslutning til Sydøsthj ørnet, staar der en ny-gotisk Portal, en Kopi af den middelalderlige Kirkegaardsportal i Torslunde. Mod Vest er et større Stykke af Muren fjernet i Forbindelse med en nyere Kirkegaardsudvidelse.

Kirken bestaar af romansk Kor og Skib, sengotisk Vesttaarn samt et Vaabenhus i Syd, vistnok ogsaa sengotisk. Orienteringen har sydlig Afvigelse.

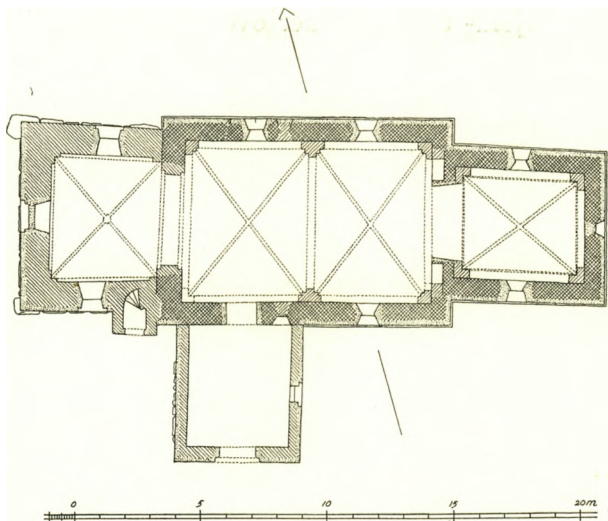

Fig. 2. Ishøj. Plan. 1:300. Maalt af El. M. 1943.

Den romanske *Kridtstenskirke* er i moderne Tid blevet næsten fuldstændig skalmuret udvendig med glatte Kridtkvadre, hvis jævne Skiftegang uden Overfalsninger dog sikkert gengiver gamle Forhold (sml. Indre). — Stenene i *Skibets* Vestgavl, der staar bevaret under Taarnet, er glattede, saa de kun udviser svage Spor af den forudgaaende Tildannelse med Skarøkse. Fugerne er strøget ud i Plan med Stenene, til Tider let indtrykkede, men ikke beskaarne. Saavel Sokkel som Gesims paa Kor og Skib er nye, men vistnok i oprindelig Form (Rgsk.), den første har Skraakant over Kvartrundstav, og den sidste er affaset. Af *Korets* oprindelige Vinduer er kun det østre bevaret; det staar som udvendig Blænding og maaler o. 150x66 cm og i Lysningen o. 29 cm. Skibet, hvis Murhøjde er o. 4,25 m, synes i hver Langmur at have haft to Vinduer, hvoraf de vestre er bevarede. Nordvinduet, der er helt tilmuret, ses udvendig og maaler her o. 165x65 cm (o. 210 cm over Sokkel); Sydvinduet, der staar som en udvendig Blænding, synlig fra Vaabenhushuset, maaler o. 70 cm i Bredden; Lysningen, der har Fals, maaler o. 29 cm. Den o. 100 cm brede, rundbuede Norddørs Plads markeres i det ydre ved Lodfuger i den nye Skalmur; Syddøren er omdannet.

Det *Indre* er haardt glatpudset 1862 (Rgsk.), men over Hvælvene staar de romanske Murflader med glatte Kridtkvadre i regelmæssig Skiftegang uden Overfalsninger og i varierende Skiftehøjde. Den spidsbuede Triumfbue, omdannet 1846 (Rgsk.), flankeres af o. 130 cm høje, rundbuede, i Plan retkantede Sidealternicher, der halvvejs dækkes af de gotiske Hvælvingspiller.

Ændringer og Tilføjelser. I gotisk Tid, vel o. 1400—50, blev der indbygget *Hvælvinger* i Kor og Skib, alle simple Krydshvælv med Halvstens Ribber og

Kapper, samt spidse Skjold- og Gjordbuer over falsede Vægpillen. Korhvelvet er langs Kappekanterne prydet med smaa Rundstave, men trods disse og Forskelligheder i Pillernes Plan er der næppe nogen videre Aldersforskel paa Hvælvene; hertil svarer, at Oversiderne er ens, uden Forstærkninger af nogen Art. Samtidig med Hvælvene var sikkert de 1877 nedrevne Kamtakker paa Kor og Skib (sml. Fig. 3); 1674 havde Skibet elleve Kamtakker (Rgsk.).

Det sengotiske *Taarn*, formodentlig fra o. 1450, er over en Syld af meget store Kampesten overvejende muret af Munkesten i Munkeskifte, men 1873—78 skalmuret i Øst, Syd og Vest (Rgsk.), hvorved Aldersbestemmelsen vanskelig-gøres. Paa Nordsiden, der er bedre bevaret, ses nærmest Skibet en Rest Bæltmuring — ialt otte Skifter Kridtkvadere, kun eet Munkeskifte fra hinanden. Bæltmuringen har rimeligvis strakt sig om hele Taarnets Underdel; under den bevarede Del i Nord er der Tilløb til Mønstermurværk af sortbrændte Bindere. Taarnrummet, hvis spidse Bue mod Skibet er falsat og i Vederlags-højde forsynet med forsænkede, runde Gesimsled, vistnok af moderne Puds, dækkes af et samtidigt, simpelt Krydshvelv med Halvstens Skjoldbuer og Ribber, hvis halvrunde Profil synes at være trukket i Cementpuds. Paa Oversiden er der Helstens rulskiftemurede Ribbeforstærkninger med Trinkamme samt Toprude. Et tilmuret, indvendig smiget og udvendig falsat Vestvindue er maaske et omdannet gotisk; mod Syd og Nord ny-gotiske Vinduer. I det med Taarnet samtidige Trappehus paa Sydsiden er der bevaret større Partier af gammelt Murværk; over den udvidede, fladbuede og lige gennemløbende Underdør er der to Savskifter, adskilt ved en Blændingsfrise (fire aftrappede Blændinger, fire Skifter høje). Trappen er mod Sædvane venstresnoet, og den fladbuede Overdør har dobbelt Rulskiftestik, kantet af et Løberskifte. I det mørke Mellemstokværk er Væggenes nedre Dele i stor Udstrækning sat af Kridtkvadere, hvoraf een bærer Aarstallet 1578. Klokkestokværket har til hver Side to spidsbuede, falsede Glamhuller, flankeret af Cirkelblændinger, der alle ligesom de ens Taggavle med syv falsede Højblændinger under samme Antal Kamtakker er ommuret i oprindelig Form (sml. Fig. 3).

Vaabenhuset, der over en Syld af smaa Kampesten er opført af Munkesten, synes at være sengotisk. Øst- og Sydmuren er i moderne Tid skalmuret i Munkeskifte, hvilket formentlig gengiver oprindelige Forhold, hvorimod et Stykke gammelt Murværk i Krydsskifte paa Vestmuren sikkert maa henføres til 1681, da denne »opsattes af nyt« (Rgsk.). Flankemurene har ny Bloktand-gesims, og den 1877 ommurede Gavl har tre aftrappede Blændinger, den midterste med Hængestav, under fem Kamtakker. Den fladbuede Syddør og Østvinduet er nye. 1820 havde det indre Stenbænke ved Langmurene (Rgsk.).

Kirken staar nu med blanke Mure, stærkt præget af Hovedstandsættelserne 1862 og 1873—78 (den sidste ved Arkitekt J. D. Herholdt). Fra den første

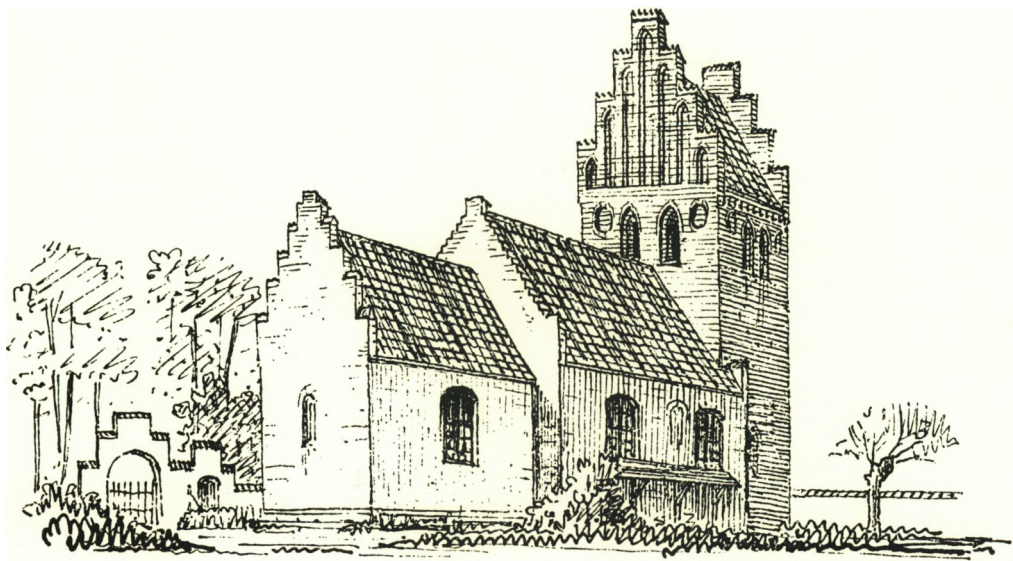

Fig. 3. Ishøj for Restaureringen 1878. Efter Sjællands Stiftslandsbykirker.

hidrører i Hovedsagen kun det tykke, glatte Pudslag i Kirkens Indre, medens den sidste omfatter den næsten fuldstændige Skalmuring af Kirkens udvendige Murværk, Langmurenes romaniserende Vinduer samt de glatte Kamme paa Kor og Skib, kronet af henholdsvis et Kors og en Vase af Kridt. Tagværkerne er nye, af Fyr, og hængt med Vingetegl. Ifølge Regnskaberne fra 1666 repareredes Taarnets og Vaabenhusets Tage med Munketegl stammende fra Torslunde Kirke.

†KALKMALERIER

Ifølge Lærer Mengel (1847) afskrabedes ved »den forhaandenværende Reparation« en Del gamle Kalklag, hvorved gotiske Kalkmalerier fremkom. I Korets Østkappe: »Guddommen med Glorie omgivet af en Regnbue; i den søndre: Djævelen med en Tudsefod, den anden kan ei kjendes, en lang Hale, trædende i Ild og, som det synes, ifærd med at kaste een eller flere Kandidater i Flammerne; i den vestre: en Figur med Retfærdighedens Vægtskaal o.a. m.; i den nordre blandt andre mindre tydelige: en Engel blæsende i en Lur eller Trompet. — I Skibets som og i Taarnets Hvælvinger er ligeledes Figurer anbragte, som dog formedelst Afskrabningen ei saa let kunne tydes.«

1815 (Rgsk.) blev Koret malet med Limfarve af Maler H. J. Ehlers: »Vægge, Gevølvter med adskillige Marmoreringer og Sirater, paa Væggen bag Alterbordet et stort Gardin grøn og rød med Guld kulørte Fryndser«.

Fig. 4. Ishøj. Figurer fra Prædikestol (S. 536).

INVENTAR

Alterbordet er et simpelt Fyrretræspanel, forfærdiget 1846 af Snedker Schjellerup (Rgsk.).

†*Alterklæde*, nævnt 1817, af rødt Silkedamask (Inventarium).

Alterprydelse, nyere, af Eg, et Krucifiks med Maria og Johannes; det høje Fodstykke har Smaastatuetter af Kristus, siddende i en Trekløverportal, flankeret af de tolv Apostle; skaaret 1937 af I. N. Sandrup.

Altertavle, Maleri fra 1846, den velsignende Kristus, af H. Eddelien, i samtidig, rundbuet Portalramme med Smaaspir, leveret af Snedker N. Schjellerups Enke, Roskilde, efter Tegning af Eddelien (Rgsk.). Nu i Ligkapellet. Fra 1805, da den gamle Altertavle fjernedes (Kaldsbog), og til 1846 prydedes Alteret kun af et Kors³.

Paa †*Altertavle* fra 1611 stod (1758): »Anno MDCXI bleff denne Altertaffle paa Kirkens egen Bekaastning giortt, stafferid oc opsatt, Slotzhern paa Kiøbehaffns Slott var da erlig oc welbyrdig Mand Jørgen Kaass til Gielskowf. Kong. Mayes. Ridefogit sammested Knud Jørgensen, Sogenprst H. Klaus Foert«.

Altersølv. Kalk fra 1688. Den ottetungede Fod er over en tilsvarende Fodplade drevet op i to Afsæt; Skaftet er ottekantet; den ovale Knop har paa Over- og Undersiden otte spidse Tunger, hvorimellem smaa Ruder med graverede Versaler: »Ao. 1688 IESUS«. Paa Fodpladen Næstveds Bystempel 1688 og Mestermærke for Dionis Willadsen (Olrik 610). Det høje Bæger er udført af N. Christensen (Rgsk.) og bærer graveret Kursiv: »Forbedret i Januari

Fig. 5. Ishøj. Stolestade 1631
(S. 536).

Fig. 6. Ishøj. Prædikestol, malet 1620
(S. 535).

1821«. *Disk* med graveret Cirkelkors og under Bunden Kursiv: »Cura Mag.

I. Braem 1688« (»paa Foranledning af I. B.«), indrammet af to sammenbundne Grene. †*Kalk* og †*Disk* blev stjaalet 1684 (Rgsk.). Rund *Oblatæske* med Københavns Byvaaben 1864 og Mestermærke: F. Dahl. Ny *Alterkande* af Plet, i Empirestil. Fire †*Vinflasker* paa en Pot nævnes 1817 (Inventarium).

Alterstager, sengotiske, 32 cm høje, svarende til Torslunde (S. 522).

†*Messehageler*. 1) 1679, af karmoisinrødt Fløjl med Guldkniplinger. 2) 1773, af rødt Fløjl med Kors og Kanter af Guldgalioner. 3) 1849, af karmoisinrødt Silkefløjl med Guldgalioner (Rgsk.).

Alterskranke med otte Jernbalustre, forfærdiget 1846 af Smed F. C. Christensen (Rgsk.). 1769 anskaffedes et nyt †*Gelænder* om Alterfoden med behørig Gesimser og Døre (Rgsk.).

Font, nyere, af Granit, efter Tegning af Arkitekt Chr. Hansen⁴. 1806 solgtes en †*Font* af Sten ved Auktion i Roskilde Domkirke. 1826 udførtes en †*Font* af Snedker Hurup; den maledes som Porfyr af H. J. Ehlers (Rgsk.).

Daabsfad fra o. 1550, af sydtysk Arbejde. I Bunden Bebudelsen omgivet af Minuskelring, paa Randen Hjort-ogHund-Frise.

Daabskande af Tin, svarende til Torslunde (S. 522).

Prædikestol (Fig. 6) med malet, nu forsvundet Aarstal 1620, nær beslægtet med Torslunde (S. 523). Af de fem Storfelter har de fire Smaastatuetter af

Evangelisterne, indrammede i Arkader omtrent som i Torslunde, men med skællagte Pilastre med et indskudt, dobbelt Fodstykke, i hvis øvre Afsnit er skaaret Evangelistnavne. Det midterste Felt indeholder et Relief, Kristi Opstandelse (Fig. 7), i Arkade med omkringløbende Ramme og uden Fodstykke. Paa Hjørnerne staar store Figurer (Fig. 4) af 1) Peter, 2) Moses, 3) Kristus med Verdenskuglen, 4) Johannes Døberen og 5) Paulus (Sværdet mangler). Kun een af de ejendommelige Volutkapitæler over Figurerne er bevaret, de andre er erstattet af forskelligt udformede Smaabaldakiner. Af Krumknægtene paa Gesimsens Hjørner er kun levnet de nederste Dele; Postamentfremspringene bærer Englehoveder fra 1844 (Rgsk.). Stolen hviler paa en Stolpe med barokke Bladvolutter og affasede Hjørner, til den ene Side forstærket med en Knægt.

De oprindelige Farver, der kun var sparsomt bevaret, fremdroges og suppleredes 1913⁵. Figurerne er graagule med gyldent Haar, Træværket rødt, sort og brunt med Guld og sparsom Anvendelse af Lasurer og Sølv. I Postament- og Frisefelterne ny gylden Fraktur paa blaa Bund. Ved Restaureringen fandtes kun et enkelt Skriftsted, 1. Peter 1, 23. Aarstallet 1620 og Bogstaverne H K F S P (Hr. Klaus Foert Sognepræst), der tidligere fandtes paa Stolen (Mengel), er nu forsvundet.

Stoleværket er fra 1631, meget naivt snedkret. Hver Gavlplanke (Fig. 5) har over et fælles Postament med grove, fladsnittede Masker to nedad tilspidsende Pilastre med kanneleret Skaft under et lille, rektangulært Brystfelt, der for det meste har Fladsnitslyng; de mangler Kapitæl, men afsluttes med et lille skraat »Tag« med tre Hulsnit; over Arkitravlisten er der et Frisefelt med vekslende Fladsnitornamenter, Reliefversaler eller begge Dele; mod Syd staar paa Gavl Nr. 1: »Anno 1631 blef disse Stole giort, oc da vor H. 2) Klavs Foert Sogneprest oc Oluf Oluf[søn] i Thrangilde Kyrkejvæрге« 3) Jacob Johanjøn]

5) Anders Albs [Albertsøn] 6) Olluf Olesøn. Mod Nord: 2) Jesumonogram
3) Karen Tom D[atter] 5) Byrgete Laus 6) C K D. Kun de to østligste Gavle mod Syd har bevaret deres oprindelige Afslutning, et lavt, rundbuet Gavlfelt med et groft skaaret Englehoved. Mellem disse to Gavle findes en Dør for Opgangen til Prædikestolen med et Portalfelt, der har hesteskoformet Bue og Fladsnit i Buevinkler og paa Pilastre. Ved Indgangens Østside sidder et tilsvarende Panel paa fire Fag, hvis Pilastre dog er glatte. Stoleværket er brunmalet med sort, rødt, gult og blaat paa Listerne.

†*Degnestol* havde (1758) Aarstallet 1553 og Bogstaverne O L L A V.

Laas fra 1700'rne og et Klinkefald med snoet Jernring sidder nu paa den moderne Plankedør i Kirkegaardens østre Fodgængerlaage.

†*Pulpitur* havde (1758) Indskriften: »An(n)o 1631, der erlig oc velbyrdig Olle Brokenhus til Hiulebierge vaar Kongl. Majt. Befalnings Mand paa Kiø-

benhaffns Slot, er dette Pulpetud bevilget at motte staffens«. 1787 opsatte Tømrmester Zimmers et $\dagger$ Pulpitur, der 1815 erstattedes af et $\dagger$ nyt; det maledes 1819 af Anders Hansen og fjernedes 1846 (Rgsk.).

Pengetavle af Eg med udsavet Brædt.

Klokker. 1) 1642. Fireliniet Indskrift: »Me fezit Mester Claves van Dam Anno 1642. Psal. 122 Jeg glader(!) mig veed det, som er sagdt til mig, vi ville gaae i Herrens Hus. Der at erlig oc velbyrdig Mand Niels Wind til Grundtit vaar Slodtsherre paa Kiøbenhafns Slodt, oc Wolf Rafin Ridefogidt, er denne Klocke giordt til Ishøye Kircke. Sognepræst samme Tid Her Hendrick Hansen Buck oc Kirckeverg Albret Nielsen Tranegilde«. Under Indskriften to Borter med Laurbærblade paa Rammelinierne; den øverste har Barokslyng og Masker, den nederste Akanthusblade. Paa Klokkelegemet et kronet C 4. Fig. 7. Ishøj-Prædikestoifeit (S. 536). Hankene har Skiveornamenter. Tvm. 112 cm.

2) 1649. Versaler mellem Laurbærbladfriser: »Soli Deo gloria. Me fecit Clavs van Dam Anno 1649« (»Gud alene Æren. C. D. gjorde mig«). Derunder et Bundt af store, nedadvendte Blade. Tvm. 103 cm.

Gammel *Klokkestol* af Eg til to Klokker.

GRAVMINDER

Gravsten. O. 1634. Jacob Johansen, Søn af Hr. Johan Vetsel, fordum Sognepræst i Rersløf, Sognefoged her i Sognet og boende i Trankilde, gift med Karren Thomis Daater »paa 4 Aars Tid«, død 2. Juni 1634, 22 Aar gl. Under den latinske Gravskrift den antikke Formel: »Sit tibi terra levis« (»gid Jorden maa vorde dig let«) og fire sammenskrevne Navnetræk: BA, M I R, XR (IVR?) og HIR posuerunt (o: lagde Stenen). Gotlandsk Kalksten, 148 x 79 cm, med fordybede Versaler. I Hjørnerne Cirkler med store Blomster, mellem de øvre Jesumonogram, mellem de nedre Timeglas over Kranie med korslagte Knogler. I Korgulvet.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1661-72 (RA), 1661-90, 1752-1862, 1755-63, 1802-30, 1764-72 (div. Aar), 1831-53, 1799-1839, 1840-79 (LA). — Synsprotokoller 1799-1839, 1840-79 (LA).

— Beregninger og Overslag over Bygningsarbejder ved Stiftskirkerne 1839-54 (LA).
 — Kaldsbog 1804—49 (LA). — Præsteindberetning til Hofman 1758 (LA). — Brev 1847 fra Skolelærer Mengel, Ishøj (NM). — Museumsindberetninger af Poul Nørlund 1914, E. Moltke og C. G. Schultz 1943.

A. L. Clemmensen og J. B. Løffler: Sjællands Stiftslandsbykirker S. 28 f. 1880.

¹ Fortegnelse over Kirkerne i Danmark o. 1630 (RA). ² Danske Sagn III, 849.

³ I. P. Mynster: Visitatsbøger (ed. Bj. Kornerup) I, 273. ⁴ Stiftslandsbykirker S. 28.

⁵ Ved Ole Søndergaard.

Fig. 8. Ishøj 1798.